

ЭРДЭС БАЯЛГИЙН САЛБАРТ САЙН ЗАСАГЛАЛЫГ ДЭМЖИХ НЬ

Монгол Улс 2019 онд хүн төрөлхтний орчин үеийн хөгжлийн чиг хандлага болох тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлалыг Үндсэн хуульдаа тунхаглан баталгаажуулж, байгалийн баялгаа урт хугацааны бодлогоор ашиглах, одоо ба ирээдүй үеийн иргэдийн эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах, мэдэх эрхийг нь ханган үр өгөөжийг нь тэгш шударга хүртээх эрх зүйн үндсийг тогтоосон билээ. Үндсэн хуулийн энэхүү үзэл баримтлалд нийцүүлэн салбарын хууль тогтоомжийг шинэчлэх ажлын эхлэлийг тавих үйл явц өнгөрсөн онд нэлээд эрчимжив.

Цар тахлын дэгдэлтээс улбаалан олборлолт буурч, экспортын тээвэр удаашран 2021 оны 7 дугаар сар гэхэд бараг бүрэн зогссон хэдий ч хариу арга хэмжээг оновчтой зохион байгуулснаар 10 сар гэхэд олборлолт, борлуулалтыг хэвийн түвшинд хүргэж, улсын төсөвт 4,114.4 тэрбум төгрөгийг бүрдүүлж чадлаа. Тэрчлэн төсвийн орлогын томоохон хувийг бүрдүүлэгч эрдэс баялгийн салбар дахь төрийн өмчит компаниуд цар тахлын үеийн төсвийн орлогыг тасалдуулахгүй байхын тулд чармайн ажиллаж, иргэдийн амьжиргааг дэмжих арга хэмжээг санхүүжүүлэн төр засгийн ачааг хуваалцлаа.

ОУИТБС-ын хувьд Ковид-19 цар тахлын нөхцөл байдлыг харгалзан Олон улсын удирдах хорооноос өгсөн зөвлөмжийн дагуу Үндэсний нэгтгэл тайланг (2020 оны мэдээллээр бэлтгэсэн) уян хатан нөхцөлөөр хийж гүйцэтгэлээ. Өөрөөр хэлбэл, өмнөх тайлангуудад 200 орчим компани хамрагдаж ирсэн бол энэ жил зөвхөн алт, зэсийн баяжмал үйлдвэрлэгч 60 аж ахуйн нэгжийг л хамруулсан юм. 2020 оны байдлаар нийт 2,363 тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч компани байснаас 1,419 компани ил тод байдлын тайлан гаргасны дөрвөн хувь нь тулган баталгаажуулалтад хамрагдлаа. Тэрчлэн олборлох салбарт ил тод байдлыг хэрхэн хангаж байгаагаа олон улсад үнэлүүлдэг баталгаажилтын үйл явц 2021 онд

эхэллээ. Цар тахлын үед ийнхүү цахимаар хийгдэж буй ОУИТБС-ын баталгаажуулалтын дүн 2022 онд гарах болно.

Түүнчлэн ННФ-ын анхаарал хандуулан ажиллаж ирсэн эрдэс баялгийн гэрээ, эцсийн өмчлөгчийн мэдээллийн ил тод байдалд зарим ахиц дэвшил гарсныг дурдах нь зүйтэй. Тодруулбал, 2021 онд батлагдсан Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуульд эцсийн өмчлөгчийн мэдээлэл, уул уурхайн салбарт байгуулагддаг орон нутгийн гэрээг ил тод болгох зохицуулалт тусав. Эрдэс баялгийн гэрээний мэдээллийн санг эрхлэх үйл ажиллагааны журам батлагдсанаар ННФ-ын 2019 онд санаачилга гарган бий болгосон Эрдэс баялгийн гэрээний мэдээллийн санг баяжуулах, аюулгүй байдал, хэвийн үйл ажиллагааг хангах үүргийг төр хариуцахаар болов. Ил тод байдлыг хангахад гарсан эрх зүйн орчны энэхүү өөрчлөлт нь иргэний нийгмийн байгууллагуудын хувьд боломж, бас шинэ сорилтыг авчраад байна. Учир нь Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуультай хамт батлагдсан Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуулиар нэр, төрсөн огноо гэх мэт хувь хүнийг шууд болон шууд бусаар тодорхойлох мэдээллийг цуглуулах, боловсруулах, ашиглахад хязгаарлалт тогтоолоо. Тухайлбал, дээрх мэдээлэл агуулсан өгөгдлийг боловсруулж ашиглахад мэдээлэл хариуцагч төрийн байгууллагаас зөвшөөрөл авч, гэрээ байгуулах зэрэг шаардлага нь нээлттэй өгөгдлийг дэмжих, олон нийтийн хяналтыг бий болгон, засаглалыг сайжруулах олон улсын зарчим, стандартыг хэрэгжүүлэхэд хүндрэл учруулахаар байна.

2021 оны нийгэм, эдийн засгийн энэхүү амаргүй нөхцөлд бид нийтийн өмчийн удирдлага, зарцуулалт дахь зүй бус нөлөөллийг арилган хүн бүрд хүртээмжтэй өсөлт, хөгжлийг бий болгоход байгалийн баялгаа хэрхэн оновчтой ашиглах асуудлаарх бодлогын шинэчлэлд

оролцон, олон талт хэлэлцүүлэг өрнүүлж, хууль журамд санал зөвлөмж тусгуулах зорилго тавин ажиллалаа. Энэ хүрээнд Үндсэн хуулийн үзэл санааг хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, ил тод байдалд суурилсан

олон нийтийн идэвхтэй хяналт бий болгох, орон нутагт хууль, хүний эрхийн зөрчлийг бууруулахад чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулав.

ШИНЭТГЭЛИЙГ ДЭМЖИХ БОДЛОГЫН ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ

Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалд нийцүүлэн уул уурхайн салбарын дараах хууль тогтоомжийг шинэчлэх үйл явц 2021 онд өрнөлөө. Үүнд: Үндэсний баялгийн сангийн тухай, Хөгжлийн сангийн тухай хуулийн төслүүдийг шинээр боловсруулж байгаа бол Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн тухай, Хүнд үйлдвэрийн тухай хуулийн төслүүдийг УИХ-д өргөн бариад байна. Мөн Ашигт малтмалын тухай, Газрын тосны тухай зэрэг салбарын гол хуулиудыг шинэчлэн найруулах ажил ид өрнөж байгаа ч цар тахлын дараах сорилт тулгарснаас эдийн засгийн өсөлт, нийгэм, хүрээлэн буй орчны тогтвортой байдлыг тэнцвэртэй авч үзэх бодлого энэ салбарын шинэчлэлийн гол цөм болж чадахгүй байна. Тухайлбал, Ашигт малтмалын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд байгаль орчин, хүний эрхийн зөрчлөөс сэргийлэх хариуцлагын тогтолцоог сайжруулах, иргэдийн мэдээлэл, оролцоог хангах асуудал бараг орхигдсон бол Үндэсний баялгийн

сан болон Хөгжлийн сангийн тухай, Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн тухай зэрэг Монгол хүн бүрийн эрх ашигт шууд хамааралтай хуулийн төслүүдийг олон нийтээр хэлэлцүүлсэнгүй. Түүнчлэн Үндсэн хуулийн үзэл санааг хэрэгжүүлэх суурь зарчим болох иргэдийн “мэдэх эрх”-ийг хангахад өндөр ач холбогдолтой Эрдэс баялгийн салбарын ил тод байдлын тухай хуулийг батлахад төр засгийн зүгээс ач холбогдол өгөхгүй байна.

Иймд ННФ Үндсэн хуулийн үзэл санааг хэрэгжүүлэх эрх зүйн шинэтгэлд хувь нэмэр оруулах зорилгоор бодлогын судалгаа хийж, хэлэлцүүлэг өрнүүлэн иргэний нийгэм, орон нутгийн иргэдийн дуу хоолойг бодлого боловсруулагчдад хүргэхэд анхаарч ажиллав. Энэ хүрээнд 2020 онд хийгдсэн Үндсэн хуулийн үзэл санааг тодруулах бодлогын цуврал судалгаанд түлгүүрлан хэлэлцүүлэг өрнүүлж, санал шүүмж боловсруулан холбогдох байгууллагуудад хүргэв.

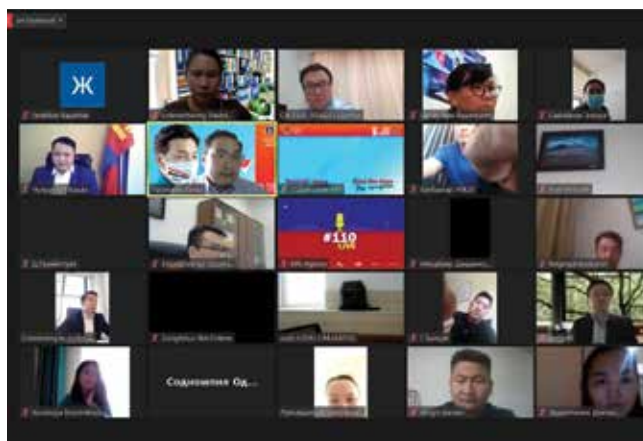
Салбарын иргэний нийгмийн байгууллага, судлаач, мэргэжилтнүүд, орон нутгийн төлөөллөөс бүрдсэн зөвлөх баг байгуулан Ашигт малтмалын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын Үзэл баримтлалыг тодорхойлоход салбарын яаманд санал өгч ажиллалаа. Уг саналд эрдэс баялгийн салбарын “шийдвэрийн хэлхээ”-нд үндэслэн төрийн оролцоо, баялгийн өмчлөл, түүнээс үүдэн гарах эрх үүргийг тодорхойлохоос эхлээд эрэл, хайгуул, олборлолт, боловсруулалт, татвар, санхүүгийн орчин, дэд бүтэц, орлогын хуваарилалт, байгаль орчин, нийгмийн сөрөг үр дагавраас сэргийлэх хүртэлх бүх шатыг хамарсан цогц зөвлөмжийг тусгав.

Мөн Ашигт малтмалын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг боловсруулахад УУХҮЯ-нд техникийн туслалцаа үзүүлэн, холбогдох судалгаа, шинжилгээний ажлуудыг дэмжив. Шинэчилсэн найруулгын төсөл боловсруулах ажилд бодлогын зөвлөгөө өгөх чиг үүрэг бүхий Ажлын хэсэгт ННФ гишүүнээр ажиллаж, ил тод байдал, оролцоо, төр, хувийн хэвшлийн хариуцлагыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн зарим зохицуулалтыг тусгууллаа. Цаашдаа уул уурхайтай холбогдон орон нутагт үүсдэг тулгамдсан асуудлуудыг орон нутгийн иргэдийнх нь оролцоотойгоор шийдвэрлэх яриа хэлэлцүүлэг өрнүүлэх шаардлагатай байна.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ, худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн төсөл боловсруулагчдад хүргүүлсэн саналын хэсгээс...

- Төрийн худалдан авах ажиллагааны цахим системд тендерийн код, худалдан авах гэрээ, гэрээний дүн, хэрэгжилтийн мэдээлэл, үнэлгээний хороо байгуулсан шийдвэр, үнэлгээний хорооны гишүүдийн нэр, албан тушаал зэрэг мэдээллийг нэмж тусгах зохицуулалт оруулах;
- Төрийн худалдан авах ажиллагааны цахим систем нь Шилэн данс, Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн мэдээллийн сантай харилцан мэдээлэл солилцдог байх зохицуулалт тусгах.

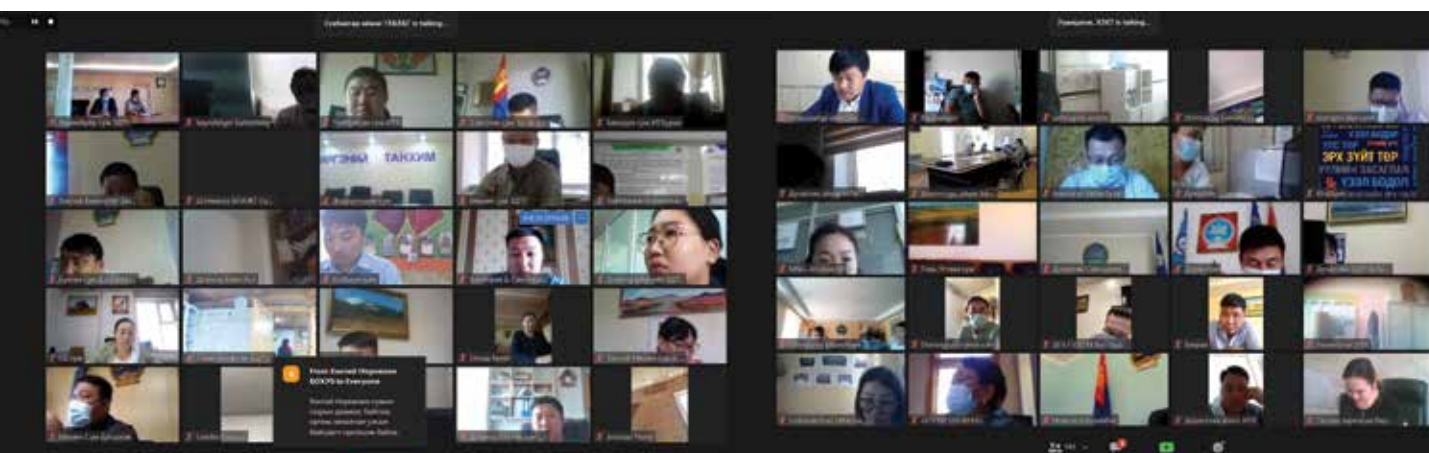
“Төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой уул уурхайн компаниудын худалдан авалтын үйл ажиллагааны ил тод байдал” цахим хэлэлцүүлэг, 2021 оны 4 дүгээр сарын 28.

Төрийн өмчит компанийн засаглал, ил тод байдал, ТУЗ-ийн томилгоо, хараат бус байдал, үйл ажиллагааны үр нөлөөг дээшлүүлэх чиглэлээр судалгаа хийж, Үндэсний баялгийн сангийн тухай, Хөгжлийн сангийн тухай, Төрийн болон орон нутгийн өмчит компанийн тухай хуулийн төслүүдэд санал шүүмж өгөв. Төлсөн Авснаа Нийтэл (ТАН) иргэний нийгмийн эвсэлтэй хамтран Үндэсний баялгийн сангийн тухай, Хөгжлийн сангийн тухай хуулийн төслийг нийтэд ил тод болгох, хэлэлцүүлэг өрнүүлэх шаардлага гаргаснаар нийтэд нээлттэй бус байсан дээрх хуулийн төслүүд нийтлэгдэв.

Шилэн данс, төрийн худалдан авах ажиллагааны цахим системд үндэслэн хийсэн Төрийн болон орон нутгийн өмчит уул уурхайн компаниудын худалдан авалтын

ил тод байдал судалгааны тайланд үндэслэн шүүмж боловсруулж, Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ, худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн төсөл боловсруулагчдад хүргүүлээд байна.

Орон нутгийн иргэдийн эрх ашигтай салшгүй холбоотой Газрын багц хуулийн төсөлд дүн шинжилгээ хийж, ТАН эвсэлтэй хамтран санал хүргүүлснээс гадна хуулийн төслийг орон нутгийн иргэдэд танилцуулах хэлэлцүүлгүүдийг зохион байгуулав. ТАН эвсэл болон Хүний эрх хөгжил төв ТББ-тай хамтран цахимаар зохион байгуулсан уг хэлэлцүүлэгт зүүн болон говийн бүсийн долоон аймгийн 92 сумын 600 гаруй хүн оролцлоо.

Газрын багц хуулийн хэлэлцүүлэг: Зүүн гар талаас Зүүн бүсийн хэлэлцүүлэг, 2021. 06.29;
Говийн бүсийн хэлэлцүүлэг, 2021.07.06.

Коронавируст халдвар (Ковид-19)-ын цар тахлын үеийн эдийн засгийн сэргэлтийг эрчимжүүлэх тухай хуулийн төсөлд дүн шинжилгээ хийж шударга ёс, эрх чөлөө, тэгш байдал, хууль дээдлэх зэрэг төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчимд харшлах болон ил тод байдал, олон нийтийн хяналт, оролцоог хязгаарлах эрсдэлүүдийг тодорхойлов.

Бид сүүлийн жилүүдэд эрдэс баялгийн салбарт ил тод байдлыг хангахад төр, хувийн хэвшлийн үүрэг, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр тодорхой ажлууд хийж ирсэн. 2020 онд Эрдэс баялгийн салбарын ил тод байдлын тухай хуулийн төсөл боловсруулахад идэвхтэй оролцож, холбогдох тооцоо судалгааг хариуцан гүйцэтгэв. Гэтэл боловсруулагдаад бараг хоёр жил болж

буй хуулийн төслийг Засгийн газар, УИХ-ын түвшинд хэлэлцүүлэн батлуулах ажилд дорвитой ахиц гарсангүй. Иймд ТАН эвсэлтэй хамтран уг хуулийн төслийг УИХ-д өргөн барих талаар УУХҮЯ-нд хандаж шаардлага гарган УИХ-ын дарга Г.Занданшатартай уулзаж санал

солилцов. Түүнчлэн Нээлттэй засаглалын түншлэлийн Үндэсний IV төлөвлөгөөнд эрдэс баялгийн салбарт ил тод байдлыг хангах асуудлыг хуулиар баталгаажуулах үүрэг амлалтыг тусгууллаа.

ХЯНАЛТ, ХАРИУЦЛАГЫГ ТӨЛӨВШҮҮЛЭХЭД ИЛ ТОД БАЙДЛЫГ ҮР ДҮНТЭЙ АШИГЛАХ НЬ

ННФ нь Монгол Улс дахь ОУИТБС-ыг дэмжих, тэр дундаа гэрээ болон эцсийн өмчлөгчийн ил тод байдлыг хангахад хүчин чармайлт тавьж ирсэн бол харин сүүлийн жилүүдэд нэгэнт бий болсон ил тод байдлыг бодит өөрчлөлт болгон хариуцлага, хуулийн хэрэгжилтийг төлөвшүүлэхэд үр дүнтэй ашиглах, энэ чиглэлээр иргэний нийгмийн чадавхыг бэхжүүлэхэд илүүтэй анхаарч байна.

Энэ хүрээнд 2020 онд зохион байгуулсан “Уул уурхайг өгөгдлөөр урлахуй” цахим хакатоны үеэр хийгдсэн засаглалын чухал асуудлуудыг хөндсөн бүтээлүүдийг олон нийтэд хүргэхэд анхаарч ажиллав. Дата шинжилгээ, график дүрслэл, сэтгүүл зүйн үр чадварыг нэгтгэсэн залуучууд баг болж ажилласнаар хандив дэмжлэгийн үр нөлөө, орон нутагт уул уурхайгаас орлого төвлөрүүлдэг сангуудын засаглал, ил тод байдал, төрийн өмчит компаниудын худалдан авалтын ил тод байдлыг хөндсөн дата сэтгүүл зүйн хоёр бүтээл олон нийтийн хүртээл боллоо. Үүнээс DW багийн “Хөгжлийн сан нэртэй ёроолгүй савнуудад хуулийн дэнс хэрэгтэй” цуврал нийтлэл нь Монголын хэвлэлийн хүрээлэнгийн 25 жилийн ойг тохиолдуулан зохион байгуулсан эдийн засгийн сэтгүүл зүйн оны шилдэг бүтээл шалгаруулах уралдаанд дэд байр эзэлсэн юм. Мөн *Research Squad* багийн нийтлэл *Facebook* болон мэдээллийн цахим сайтуудаар түгснээр 10,000 гаруй хүнд хүржээ (эдгээр бүтээлийг сонирхвол <https://ikon.mn/n/2cod> болон

<https://ikon.mn/n/2eng> линкээр орж үзнэ үү). Цаашид эрдэс баялгийн салбарын орлогын менежмент, тусгай зөвшөөрөл олголтын ил тод байдал, орон нутгийн гэрээ, нөхөн сэргээлтэд иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх асуудлыг дэвшүүлсэн бүтээлүүдийг цувралаар хүргэх юм.

Түүнчлэн нийтийн баялгийн зарцуулалтад олон нийтийн хяналтыг нэмэгдүүлэх зорилгоор төрийн өмчит компаниудын худалдан авалт, борлуулалтын үйл ажиллагаатай холбоотой мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийн, төрийн өмчит компанийн төсөв хөрөнгийн зарцуулалт дахь эрсдэл, түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлсийн гогцоог баримттайгаар гарган харуулав. Мөн төрийн байгууллагуудын мэдээллийг холбосон өгөгдлийн нэгдсэн сан үүсгэж, дүн шинжилгээний программ хөгжүүлсэн нь нийтийн баялгийн зарцуулалтыг хянах идэвх санаачилгыг өрнүүлэхэд ач холбогдолтой зүйл боллоо. Уг үйл ажиллагаа цаашид үргэлжлэн удахгүй нээлттэй болох эцсийн өмчлөгчийн мэдээллээр уг санг баяжуулан тогтмол шинэчлэхийн сацуу төрийн байгууллагуудын өгөгдлийн менежментийг сайжруулах, иргэний нийгэм, сэтгүүлчдийг бэлтгэх чиглэлээр өрнөх юм. Өгөгдлийн шинжилгээнд суурилсан сэтгүүл зүйн “Нээлттэй өгөгдлийн далд боломжийг нээхүй”, “Хаалттай” өгөгдлийн сангуудад аминчхан зөвлөө”, ЖДҮ-үүд ТӨК-үүдэд юу нийлүүлдэг вэ” зэрэг бүтээлийг dataclub.medium.com линкээр орж үзнэ үү.

Business.mn подкастаар төрийн өмчит уул уурхайн компаниудын худалдан авалтад хийсэн өгөгдлийн дүн шинжилгээний үр дүнг танилцуулав. Зүүн гар талаас сэтгүүлч Г.Даваадорж, Монголын дата клубийн зөвлөх, дата архитектор, МУИС-ын багш Г.Амарсанаа, Монголын дата клубийн гишүүн, сэтгүүлч З.Цэлмэг, ННФ-ын Засаглалын хөтөлбөрийн менежер Д.Эрдэнэчимэг нар.

Монголын дата клубийн гишүүд "Дата эрх чөлөө: Мэдэх эрх" үзэсгэлэнгийн үеэр, 2021.12.06.

Тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явцад хяналт тавих хүрээнд дүйцүүлэх журмаар тусгай зөвшөөрөл олгосон шийдвэрүүдэд мониторинг хийж байна. 2017 онд Ашигт малтмалын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт орсноор үндэсний аюулгүй байдлыг хангах, улсын эдийн засаг, нийгмийн хөгжилд нөлөөлөх томоохон хэмжээний төслийг хэрэгжүүлэх зорилгоор тусгай зөвшөөрлөөр олгосон талбайг төрийн мэдэлд шилжүүлэн авч, улсын төсвийн хөрөнгөөр хайгуул хийсэн талбайд тусгай зөвшөөрөл дүйцүүлэн олгох болсон. Гэхдээ ийнхүү дүйцүүлэн олгох үйл явцыг нарийвчлан зохицуулаагүйгээс АМГТГ тусгай зөвшөөрөлтэй холбогдох маргааныг дүйцүүлэх нэрээр

зөвшөөрөл олгож шийдвэрлэсэн байх магадлал байгаа юм. Мониторингийн явцад цугларсан мэдээллээс харвал Засгийн газраас тусгай зөвшөөрлийг дүйцүүлэн олгох шийдвэрийг 2017 онд ганц удаа гаргасан байх ба тусгай зөвшөөрлийн талбай нь улсын тусгай хамгаалалтад авсан газар нутагтай давхацсан үндэслэлээр 18 зөвшөөрөл олгожээ. Харин 2020 онд Дорноговь аймгийн Айраг, Булган аймгийн Тэшиг, Төв аймгийн Заамар суманд дүйцүүлэх журмаар тусгай зөвшөөрөл олгогдсон байх боловч үүнтэй холбоотой Засгийн газрын шийдвэр байхгүй байгаа нь ажиглагдлаа.

ОРОН НУТАГТ ХУУЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТ, ОЛОН НИЙТИЙН ХЯНАЛТЫГ САЙЖРУУЛАХ НЬ

Орон нутгийн захиргаа, компаниудын хариуцлагыг дээшлүүлж, байгаль орчин, хүний эрхийн зөрчлөөс сэргийлэхэд хувь нэмэр оруулах зорилгоор уул уурхай, газрын тосны салбарт хийгддэг хяналт шалгалтын тогтолцоо, үр нөлөөг үнэлэх судалгааны ажлыг 2020

онд эхлүүлсэн билээ. Уг судалгаанд уул уурхайн хувьд байгаль орчны хяналт шалгалтын тогтолцоог сонгон авч судалсан бол газрын тосны салбарын хувьд санхүүгийн хяналт шалгалтын үр нөлөөг авч үзсэн юм.

Уул уурхайн байгаль орчны хяналтыг УУХҮЯ, АМГТГ, БОАЖЯ, түүний орон нутаг дахь харьяа агентлагаас эхлээд нутгийн захиргаа, мэргэжлийн хяналт зэрэг төрийн олон байгууллага тус тусын эрх хэмжээгээр хэрэгжүүлдэг ч ялгаагүй шахам, зарим талаар давхардсан хяналт хэрэгжүүлэх тул ач холбогдол, үр нөлөө багатайгаас гадна аж ахуйн нэгжүүдэд багагүй дарамт, ачаалал үүсгэдэг; харин газрын тосны салбарын санхүүгийн хяналт шалгалтын зарим журам, заавар, аргачлал батлагдаагүйгээс олборлолтын үйл ажиллагаа явуулж буй хоёр компанийн төлбөр тооцоонд 2014 оноос хойш огт хяналт шалгалт хийгдээгүй болох нь судалгааны дүгнэлтэд тэмдэглэгджээ.

Уул уурхайн зөрчлийн мэдээллийг орон нутгийн иргэдээс авч мэдээллийн сан үүсгэх, эрхээ хамгаалахад нь туслах зорилго бүхий www.miningwatch.mn цахим системийг

2021 онд хөгжүүлж дүүслаа. Ирэх онд уг цахим системийг орон нутгийн иргэдэд танилцуулж, ТАН эвслийн гишүүд энэ үйл ажиллагаанд зөвлөн тусалж ажиллах болно.

Нийтийн ашиг сонирхлыг нэхэмжлэн хамгаалах нь

ННФ нь 2016 оноос төрийн ил тод, хариуцлагатай байдлыг нэмэгдүүлэх хуулийн шинэ боломжуудыг үр дүнтэй ашиглах иргэний нийгмийн чадавхыг бэхжүүлэх хүрээнд нийтийн эрх ашгийг нэхэмжлэн хамгаалах чиглэлээр төрийн бус байгууллагуудын үйл ажиллагааг дэмжиж ирсэн билээ. Үүний үр дүнд захиргааны хэргийн шүүхэд гаргасан нийтийн ашиг сонирхлын нэхэмжлэл нэмэгдэхийн хэрээр ТББ-ууд ч мэргэшиж эхэлж байна. Энэ чиглэлээр 2016-2021 онд олгосон 41 тэтгэлгийн хүрээнд 47 өмгөөлөл явагдсанаас 20 нь эцэслэн шийдвэрлэгдлээ. Үүнээс эрдэс баялгийн салбарт холбогдох 11 хэрэгт нэхэмжлэлийн шаардлагыг

бүхэлд нь болон зарим хэсгийг хангах шийдвэр гарчээ. Тухайлбал, 2021 онд Сүхбаатар аймагт хууль бусаар олгогдсон цацраг идэвхт ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийг цуцлуулж, Баянхонгор аймагт хууль бус нөхөн сэргээлтийн гэрээг хүчингүй болгон, Дорнод аймагт газрын тосны салбарт орон нутгийн гэрээ байгуулах тухай шүүхийн шийдвэр хэрэгжиж орон нутагт 1,6 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийгдэв. Мөн Говьсүмбэр аймагт нүүрсний хууль бус тээвэрлэлтийг зогсоож, Орхон аймагт Эрдэнэт үйлдвэрийн хаягдлын даланд байгаль орчны хуримтлагдах нөлөөллийн болон эрүүл мэндийн нөлөөллийн үнэлгээ хийгдэж эхэллээ.

Эхний зураг дээр Цагаан шорооны хор хөнөөлөөс ирээдүйгээ аврах хөдөлгөөн ТББ-ын Удирдах зөвлөлийн гишүүн Х.Должинсүрэн Эрдэнэт үйлдвэрийн хаягдлын далангийн ойролцоо орших Хангалын голоос шинжилгээний дээж авч байгаа нь.

Дараах зураг дээр Эх орон хамтын хүч ТББ-ын төслийн багийн гишүүд Айраг сумын иргэдэд Янтай уулын ХХК-ийн хог хаягдлын цэгийн нөхцөл байдлыг танилцуулж байгаа нь.

Ийнхүү бид энэ чиглэлд иргэний нийгмийн байгууллагуудыг тууштай дэмжин, стратегийн өмгөөллийн хөтөлбөр хөгжүүлэх зорилго бүхий үрт хугацаатай тэтгэлэг олгож эхэлсний үр дүнд сүүлийн жилүүдэд нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах чиглэлээр дагнан ажилладаг байгууллагууд бий болж байна. Тэтгэлгийн хүрээнд Хил хязгааргүй алхам, Хөвсгөл далайн эзэд хөдөлгөөн ТББ-ууд нийтийн эрх ашгийн өмгөөллийн хөтөлбөртэй болж, хуульчдын баг бүрдүүлжээ. Мөн Хил хязгааргүй алхам ТББ нь шинэ тутам байгуулагдсан орон нутгийн төрийн бус байгууллагуудад зөвлөн тусалж ажилласнаар Дорноговь аймгийн Айраг сумын Эх орон хамтын хүч, Хатанбулаг сумын Нутаг амь ТББ-ууд орон нутагтаа үүссэн уул уурхайн зөрчлийг арилгуулах нэхэмжлэл гаргахаар бэлтгэж байна.

Хил хязгааргүй алхам ТББ нь төслийн хүрээнд говийн бүсэд хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах зорилго бүхий таван хэрэг сонгон ажиллаж байгаагаас одоогоор шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн болон шүүхийн шатанд тус бүр хоёр хэрэг, нөлөөллийн үйл ажиллагааны шатанд

нэг хэрэг байна. Дээрх хэргүүд дээр 2021 онд хийгдсэн үйл ажиллагаа, гарсан өөрчлөлтийг дурдвал:

- Орон нутагт байгуулагддаг уул уурхайн гэрээнд иргэдийн оролцоог хангах зорилго бүхий нэхэмжлэлийг гурван шатны шүүхээр хэлэлцэн шийдвэрлэлээ. Дорноговь аймгийн Даланжаргалан сумын Засаг дарга уул уурхайн компаниудтай хамтран ажиллах гэрээ байгуулахдаа Захиргааны ерөнхий хуулийг зөрчин иргэдээс санал шүүмж авах ажиллагаа зохион байгуулаагүй. Хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад хариуцагчийн зүгээс сонсох ажиллагаа хийгээгүй, хууль зөрчсөн болохоо хүлээн зөвшөөрснөөр талууд эвлэрлийн гэрээ байгуулжээ. Эвлэрлийн гэрээ нь шүүхийн шийдвэрийн нэгэн адил заавал биелэгдэх учиртай. Эвлэрлийн гэрээний дагуу сумын Засаг дарга компаниудтай байгуулсан гэрээгээ шинэчлэх, ингэхдээ хуулийн дагуу сонсох ажиллагаа хийх үүрэг хүлээжээ. Уул уурхайн салбарт Захиргааны ерөнхий хуулийн хэрэгжилтийг хангах жишиг тогтоосон уг шийдвэрийг төрийн холбогдох байгууллагууд

болон тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч компаниудад хүргүүлээд байна.

- Ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч компаниудын нөхөн сэргээлтийн барьцаа хөрөнгийн тусгай дансны орлого, зарлагын мэдээллийг ил тод болгох нэхэмжлэлийн шаардлагыг хариуцагч БОАЖЯ хүлээн зөвшөөрч, Эвлэрлийн гэрээ байгуулсан. Үүний дагуу 2022 оны эхний улиралд багтаан нөхөн сэргээлтийн барьцаа хөрөнгийн тусгай дансны мэдээллийг ил тод болгох ажил хийгдэж эхэлжээ.
- Уул уурхайн бүтээгдэхүүний тээвэрлэлтийн явцад гарч буй хүрээлэн буй орчин, хүний эрхийн зөрчлийг таслан зогсооход анхаарч ажилласнаар Өмнөговь, Дундговь, Говьсүмбэр аймгийн нутгаар дамжин өнгөрдөг шороон замын нүүрс тээвэрлэлтийн ажиллагааг зогсоож чадсан. Үр дүнд нь Тавантолгойн бүлэг ордоос Ханги мандалын хилийн боомт хүртэл 470 км хатуу хучилттай зам барих шийдвэр 2021 онд гарч концессын гэрээ байгуулагджээ. Гэвч концессын гэрээг сонгон шалгаруулалт зарлалгүйгээр тендерийн шаардлага хангаагүй компанитай байгуулсан зөрчил гаргаж, мөн сонсох ажиллагаа хийгээгүй байна. Иймд уг гэрээг илт хууль бусд тооцуулах нэхэмжлэлийг захиргааны хэргийн шүүхэд гаргаад байна.
- Дорноговь аймгийн Айраг суманд орших Цагаан дэлийн агуй, түүний орчимд явагдаж буй уул уурхайн хариуцлагагүй үйл ажиллагааг баримтжуулан, холбогдох талуудын анхаарлыг хандуулснаар Цагаан дэлийн агуйн орчмын газар нутгийг Улсын тусгай хамгаалалтад оруулсан ба одоо хилийн заагийг тодорхойлоход оролцож байна. Тэрчлэн тус бүс нутагт ХЗҮК-оос уул уурхайгаас үүдэлтэй хүний эрхийн нөлөөллийг тогтоох үнэлгээ хийсэн бол БОАЖЯ-ны 2022 оны үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд тус аймгийн Даланжаргалан, Айраг

суманд уул уурхайн үйл ажиллагаанаас үүдэн бий болсон байгаль орчны хуримтлагдах нөлөөллийн үнэлгээ хийх ажил тусгагдсан байна. Мөн Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газраас уул уурхайн үйл ажиллагааны нийгэм, эрүүл мэндийн нөлөөллийн үнэлгээний журам, аргачлал боловсруулж, холбогдох байгууллагуудаас санал авч эхэлжээ.

- Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл олгоход Усны сав газрын саналыг үндэслэх, Усны тухай хуулийн 17.2 дахь хэсгийг хэрэгжүүлэх асуудлаар УУХҮЯ-ны эсрэг нэхэмжлэл гаргасан нь Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхэд хянан шийдвэрлэгдэж байна.

Хөвсгөл далайн эзэд хөдөлгөөн ТББ нь Эко хуульчдын клуб байгуулан, дараах асуудлууд дээр ажиллаж байна. Үүнд:

- Усны бохирдлын төлбөрийн тухай хуулийг хэрэгжүүлээгүй Засгийн газрын эс үйлдэхүйг илт хууль бус болохыг тогтоолгох хэрэгт ялалт байгуулснаар БОАЖЯ-аас усны бохирдлын төлбөр тооцох аргачлал боловсруулах ажил эхлээд байна. Тэрчлэн Ус бохирдуулсны төлбөрийн тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулж, уул уурхайн компаниудыг усны бохирдлын төлбөрөөс чөлөөлөх гэж байсныг зогсоож чаджээ. Тэрчлэн Ашигт малтмалын тухай хуульд байгаль орчныг хамгаалах үүргээ биелүүлээгүй, байгаль орчинд сөрөг нөлөөлөл учруулсан бол тусгай зөвшөөрлийг цуцлах зохицуулалтыг тусгуулжээ.
- Тусгай хамгаалалттай газар нутагт газар эзэмших, ашиглах эрх олгосон шийдвэр, үйл ажиллагааны ил тод байдлыг хангуулах нэхэмжлэлийг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхэд гаргасан нь хянан шийдвэрлэгдэх шатанд байна.

2021 онд нийтийн ашиг сонирхлыг нэхэмжлэн хамгаалах чиглэлээр гурван тэтгэлэг олгоод байна. 2019 оны

Өмгөөллийн тухай хуулийн шинэчлэлээр өмгөөлөгч нийтийн эрх, ашиг сонирхлыг төлөөлөн нэхэмжлэл гаргах боломж нээгдсэн. Хуулийн энэхүү боломжийг ашиглах жишиг тогтоох зорилгоор өмнө нь зөвхөн төрийн бус байгууллагуудын дунд зарладаг байсан нийтийн эрх ашгийн өмгөөллийн тэтгэлэгт хөтөлбөрт энэ онд хуульчдыг нэмж хамруулав. Ингэснээр өмгөөлөгч Г.Мандахсайхан ахлагчтай хуульчдын баг тэтгэлэг авч улсын тусгай хамгаалалттай газар нутагт хууль бусаар газар ашиглах эрх олгосон асуудлыг шүүхээр шийдвэрлүүлэхээр ажиллаж байна.

Улсын төсвийн хөрөнгөөр хайгуул хийсэн талбайд ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь Ашигт малтмал, газрын тосны газартай гэрээ байгуулж, холбогдох зардлыг улсад эргүүлэн төлөх ба энэ үүргээ хэрэгжүүлээгүй бол гэрээг цуцалж, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгох хуулийн зохицуулалттай.

БОАЖЯ Горхи, Тэрэлжийн байгалийн цогцолбор газарт 160 гаруй албан хаагчдаа зүслэнгийн зориулалтаар газар олгосон нь Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хуулийг зөрчөөд зогсохгүй, тэнд үе дамжин амьдарч ирсэн нутгийн иргэдийн эрх ашгийг зөрчсөн юм. Төслийн хүрээнд төрийн захиргааны байгууллагын дээрх хууль бус шийдвэрийг хүчингүй болгох нэхэмжлэл гаргасан нь захиргааны хэргийн шүүхээр шийдвэрлэгдэж байна. Хуульчдын баг уг хэргийн улмаас эрх ашиг нь хөндөгдөж байгаа нутгийн иргэдийг мэдээллээр хангах, хэлэлцүүлэг зохион байгуулах, Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хуулийн төсөлд санал боловсруулж хүргүүлэх зэрэг нөлөөллийн ажлуудыг хийжээ.

Хонгор нутгийн дуудлага ТББ улсын төсвийн хөрөнгөөр хайгуул хийсэн ажлын зардлыг нөхөн төлөх гэрээний хэрэгжилтийг хангуулах зорилгоор Баянхонгор аймагт үйл ажиллагаа явуулж буй Спэйшл Майнз компанийн гэрээг сонгон нэхэмжлэл гаргаад байна. Сүүлийн жилүүдэд энэхүү гэрээний хэрэгжилт хангалтгүй бөгөөд гэрээний үүргээ зөрчсөн компаниудад хуулийн дагуу хариуцлага хүлээлгэх явдал сул байгаа юм.

Зүүн гар талаас: Төслийн багаас зохион байгуулсан Монгол Улсын тусгай хамгаалалттай газар нутгийн эрх зүйн байдал ба суурьшлын бүс хэлэлцүүлгийн үеэр Налайх дүүргийн 6 дугаар хорооны засаг дарга Л.Болд сэтгүүлчдэд ярилцлага өгч байгаа нь; дараагийн зурагт төслийн багийн өмгөөлөгч Г.Ургамалцэцэг, багийн гишүүн Д.Цэрэндагва, нэхэмжлэгч иргэн н.Ганхуяг нар, 2021.11.10.

Түүнчлэн орон нутагт нийтийн ашиг сонирхлыг нэхэмжлэн хамгаалах чадавх бүрдүүлэх зорилгоор Дорнод аймгийн Буйр нуур, Халхгол, Нөмрөгийн сав газрыг хамгаалах хөдөлгөөн ТББ-д хоёр жилийн хугацаатай тэтгэлэг олголоо. Тус байгууллага тэтгэлгийн хүрээнд газрын тосны нөөц ашигласны төлбөрийг орон нутагт хуваарилах асуудлаар нэхэмжлэл гарган хуулийн хэрэгжилт, ил тод байдлыг сайжруулахад залуучуудын идэвх оролцоог нэмэгдүүлэх чиглэлээр ажиллах юм. Тус хөдөлгөөн нь сүүлийн 10 гаруй жил газрын тосны салбарт хуулийн хэрэгжилт, хариуцлага шаардан тасралтгүй ажиллаж байгаа, нийтийн эрх ашгийн өмгөөллийн арвин туршлагатай байгууллага юм. 2011 онд газрын тосны үйлдвэрлэлээс үүдэлтэй байгаль орчны хохирлын

нөхөн төлбөр гаргуулсан бол 2019 онд мөн энэ салбарт орон нутгийн гэрээ хийх жишиг тогтоож чаджээ. Үүний үр дүнд Дорнод аймгийн Халхгол, Матад сумдад газрын тосны компаниудаас 1.6 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийгдээд байна.

Нийтийн ашиг сонирхлыг нэхэмжлэн хамгаалах жишиг тогтоосон шүүхийн шийдвэр, өмгөөллийн үр дүнг сурталчлах, төрийн бус байгууллагуудын нөлөөллийн үр чадварыг нэмэгдүүлэх зорилгоор орон нутгийн төрийн бус байгууллагуудад олгосон тэтгэлгийн үр дүнгээр 2021 онд нөлөөллийн 48 бүтээгдэхүүн гарч, 106,950 орчим хүнд хүрчээ.